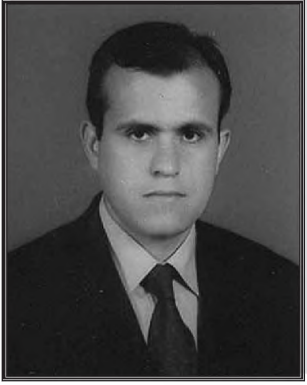

TAHSİLİ ŞÜPHELİ ALACAKLAR, KARŞILIK AYIRMA KOŞULLARI ve ÖZELLİKLİ DURUMLAR

Mehmet YÜCEL^(*)

1 - GİRİŞ

Bilindiği üzere hukuki anlamda alacak, borçlu açısından bir edimin yerine getirilmesi görevidir. Alacak, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından, “Bir paranın ödenmesi, bir malın teslimi veya bir işin görülmesini karşı taraftan isteme hakkı; alınması gerekli şey; bir hesap gereğince daha alınmamış olan para, mal vb. şey, matlup, verecek karşılığı”¹ olarak tanımlanmaktadır. Vergi kanunları açısından ise alacak, vergiyi doğuran olayla yakından ilgilidir. Vergi alacağı, vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın vukuu veya hukuki durumun tekemmülü ile doğar. Vergi alacağı mükellef bakımından vergi borcunu teşkil eder.

Şüpheli alacak ise, bir alacağın tahsil edilmesinin kuşkulu olması, çeşitli nedenlerle bir alacağın tahsil imkânında bazı belirsizliklerin ortaya

çıkmasıdır. Diğer bir ifade ile şüpheli alacak, işletmenin alacakları arasında bulunan fakat çeşitli sebeplerle tahsil edilme şansı çok az olan alacaklardır. Kısaca vadesinde tahsil edilemeyen ve ileride tahsil edilip edilemeyeceği kuşkulu olan senetli veya senetsiz alacaklar şüpheli alacaktır.

2- KARŞILIK KAVRAMI ve KARŞILIK AYIRMA

İşletmeler için dönem karının ve üretilen malul maliyetinin doğru bir şekilde tespiti, mali tabloların güvenilir ve gerçeği yansıtacak şekilde düzenlenip raporlanması, varlıkların ve borçların gerçek değerleriyle gösterilmesi önemlidir. Bu yüzden muhasebenin temel kavramlarından olan sosyal sorumluluğun yerine getirilmesi için karşılık ayrılması, muhasebe uygulamalarında oldukça önemlidir. Muhasebe teorisinde karşılık kavramı, kaynağını muhasebenin temel ilkelerinden olan ihtiyatlılık kavramından alır. İhtiyatlılık kavramı, işletme faaliyetlerinde var olan belirsizlik ve risklerin yeterli bir şekilde göz önüne alınmasını sağlamak amacıyla yapılan basiretli bir tepki

^(*) Vergi Denetmeni

¹ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr ve www.tdk.org.tr.

olarak açıklanmaktadır.² Ayrıca, muhasebenin diğer temel kavramlarından dönersellik ve sosyal sorumluluk kavramlarının da bir gereği olarak karşılık ayrılmaktadır.

Türk vergi uygulamasında, özellikle kazanç üzerinden alınan gelir ve kurumlar vergisinde bazı kazanç unsurları için (ticari kazanç, zirai kazanç gibi) vergiyi doğuran olay tahakkuk esasına bağlanmıştır. Bu itibarla gelir veya giderin mahiyet ve tutar itibarıyla kesinleşmesi, kişisel-leşmesi ve talep edilebilecek safhaya gelmesi olarak tanımlanabilecek olan tahakkuk esasının bir sonucu olarak da karşılık ayrılır.

Bu durumda alacak veya borç kesindir, ancak henüz ödenmemiş veya tahsil edilmemiş olabilmektedir. Ödenme veya tahsil edilmese bile, alacak veya borcun tahakkuk etmesi ve dönemle ilişkilendirilebilmesi, bahse konu alacak veya borcun ilgili dönemde gelir veya gider olarak dikkate alınabilmesi sonucunu doğuracaktır. Zaten tahakkuk esasını tahsil esasından ayıran en önemli nokta da budur. Tahakkuk esasına göre vergilendirmede gelirinin elde edilmesi için tahsil edilmiş olması şartı aranmadığından gelir sahibinin alacaklı duruma gelmesiyle gelir elde edilmektedir. Ancak, tahakkuk eden gelir alacak mahiyetinde olduğundan, bu alacak tahsil edilmediği takdirde ve tahsilinin şüpheli hale gelmesi durumunda daha önce ödenen verginin düzeltilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde yer alan şüpheli hale gelen alacaklar için karşılık ayrılarak, gider yazılmasına belirli sınırlamalar çerçevesinde izin verilmiştir.

3- ŞÜPHELİ ALACAKLAR İÇİN KARŞILIK AYIRMA UYGULAMASI

3.1- Vergi Usul Kanununa Göre

Karşılıklar ve Şüpheli Alacaklar:

Karşılıklar, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun³ 288'inci maddesinde; hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı katıyetle kestirilmeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadıyla hesaben ayrılan meblağlar olarak tanımlanmıştır. Söz konusu maddenin devamında ise, karşılıkların mukayyet değerleriyle pasifleştirilmek suretiyle değerlendirileceği, amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümlerin saklı olduğu belirtilmiştir.

Mezkur Kanunun "Şüpheli Alacaklar" başlıklı 323'üncü maddesinde ise;

Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

1. Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar;
2. Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar; şüpheli alacak sayılır.

Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.

Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir." hükmüne yer verilmiştir.

² Azzem ÖZKAN, "Karşılıklar ve Muhasebe Uygulamaları", E.Ü.İİBF Dergisi Sayı:16, s.173. Kayseri, 2000.

³ 213 sayılı Vergi Usul Kanunu, 10.01.1961 tarih ve 10703 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. www.rega.basbakanlik.gov.tr ve www.gib.gov.tr

Öte yandan 1 Seri No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği'nde⁴ Şüpheli Ticari Alacaklar "Ödeme süresi geçmiş bu nedenle vadesi birkaç defa uzatılmış veya protesto edilmiş, yazı ile birden fazla istenmiş ya da dava veya icra safhasına aktarılmış senetli ve senetsiz alacakları kapsar" şeklinde tanımlanmaktadır.

3.2- ŞÜPHELİ ALACAKLAR İÇİN

KARŞILIK AYIRMANIN GENEL KOŞULLARI

3.2.1- Karşılık Ayırmak İçin Bilanço

Esasına Göre Defter Tutulması Gerekir:

Şüpheli alacak karşılığı sadece bilanço esasına göre defter tutan mükellefler tarafından ayrılabilir. Bunu söz konusu madde metninde yer alan, şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre "pasifte" karşılık ayrılabilir ifadesinden anlıyoruz. Bu göre, bilanço esasına göre defter tutan ticari ve/veya zirai kazanç sahipleri bu uygulamadan yararlanabilir. Ancak işletme hesabı esasına göre defter tutan ticari ve zirai kazanç sahipleri ile serbest meslek erbabının ticari, zirai ve serbest meslek faaliyetinden doğan ve şüpheli alacak durumuna düşmüş dava ve icra safhalarındaki alacakları için şüpheli alacak karşılığı ayırmaları ya da doğrudan gider yazmaları mümkün değildir. Ayrıca kazancı ticari ve zirai kazanç dışındaki kazançlardan oluşan mükellefler, şüpheli alacak karşılığı ayıramazlar⁵.

3.2.2- Alacak, Ticari ve/veya Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Ettirilmesi İle İlgili Olmalıdır:

Bir alacak için karşılık ayrılabilmesi için söz

konusu alacağın ticari ve/veya zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması gerekir bu nitelikte olmayan alacaklar için karşılık ayrılamaz. Diğer bir ifade ile, şüpheli hale gelen bir alacağa karşılık ayrılabilmesi için söz konusu alacağın ticari veya zirai kazancın oluşumunu sağlayan bir alaktan kaynaklanması gerekmektedir. Alacağın işletmenin faaliyetiyle ilgili olması ve ticari veya zirai faaliyetin normal icapları dahilinde doğmuş olması gerekir. Bu itibarla işletme faaliyetleri dışında doğmuş bir alacak şüpheli hale gelirse, bu alacaklar için karşılık ayrılamaz.

3.2.3- Alacak, Karın Oluşumunu

(Sonuç Hesaplarını) Etkilemiş Olmalıdır:

Şüpheli alacağın karşılık ayrılmak suretiyle değerlendirilmesi için bu alacağın karın oluşumunu etkilemiş diğer ifade ile daha önce tahakkuk esasına göre hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş olması gerekir. Yani satılan mal veya hizmet bedeli henüz tahsil edilmemiş olsa bile hasılatı intikal ettirilmiş olmalıdır. İşletmenin sonuç (kar/zarar) hesaplarını etkilemeyen, yani daha önce karın oluşumunu etkilememiş bir alacak için karşılık ayrılarak gider yazılması mümkün değildir. Bu şekilde yapılacak bir uygulama, vergi mevzuatı açısından kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınıp vergi matrahına ilave edilecektir.

3.2.4- Karşılık Ayrılacak Alacağın Ödeme Vadesi Geçmiş Olmalıdır:

Kanun maddesine göre ticari ve zirai bir alacağın şüpheli alacak sayılabilmesi için diğer bir şart ise, defter kayıtlarında yer alan alaca-

⁴ 1 Seri No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği 26.12.1992 tarih ve mükerrer 21447 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. www.rega.basbakanlik.gov.tr ve www.gib.gov.tr

⁵ Denetim İlke ve Esasları, HUD Yayını, İstanbul, 2004, Cilt 1, s.371.

ğın vadesinin geçmiş olması gerekir. Diğer bir anlatımla vadesi gelmemiş alacaklar için karşılık ayrılamaz. Ancak vadesi gelmediği halde tahsili şüpheli olan alacaklar içinde karşılık ayrılabilen, ancak vergi kanunları açısından bu tür karşılıkların safi kazancın tespitinde gider olarak indirilmesine izin verilmemektedir ve bu karşılıklar kanunen kabul edilmeyen gider olarak kabul edilmektedir.

3.2.5- Alacak Teminatsız Olmalıdır:

Bir alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için söz konusu alacağın teminatsız olması gerekir. Her ne şekilde olursa olsun teminata bağlanmış bir alacak için, söz konusu alacağın şüpheli hale geldiği gerekçesi veya savıyla karşılık ayrılması ve gider yazılması mümkün değildir. Örneğin menkul rehni ve/veya gayrimenkul ipotegi şeklinde teminata bağlanmış alacaklar için karşılık ayrılmaz.⁶ Alacağın bir kısmı teminatlı bir kısmı teminatsız ise, söz konusu madde metninde açıkça ifade edildiği üzere, alacağın sadece teminatsız olan kısmı için karşılık ayrılabilir. Teminatlı kısmın kesin olarak belirlenememesi halinde, söz konusu alacak için kısmen de olsa karşılık ayrılamaz.⁷ Ayrıca dönem içinde şüpheli hale gelen alacaklar için dönem sonuna kadar haciz işlemi yapılmışsa, şüphelilik hali ortadan kalkacağından bu alacaklar için de karşılık ayrılamaz.⁸

3.2.6- Alacağın Kamu İdare ve Müesseselerinden Olan Bir Alacak Olmaması Gerekir:

Bir alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için söz konusu alacağın kamu idare ve

müesseselerinden olan bir alacak olmaması gerekir. Eğer karşılığa konu alacak kamu idare ve müesseselerinden olan bir alacak ise, bu alacaklar için karşılık ayrılamaz. Karşılık ayırmanın temel nedeni, çeşitli sebeplerle karşılığa konu alacağın tahsil edilememesi nedeniyle doğması muhtemel bir zararın varlığıdır. Ancak kamu idare ve müesseselerinden doğan bir alacağın zamanında tahsil edilememesi halinde, -adı geçen kurumların niteliklerinden dolayı-, bu alacakların tahsilinin tehlikeye düştüğünden ve/veya şüpheli hale geldiğinden söz edilemez. Bu nedenle mezkur alacaklar için karşılık ayrılıp gider yazılması mümkün değildir.

3.3- ŞÜPHELİ ALACAKLAR İÇİN KARŞILIK AYIRMANIN ÖZEL KOŞULLARI

3.3.1- Alacak, Dava veya İcra Safhasında Bulunmalıdır:

Alacaklı ve borçlu arasında borç ilişkisi sebebiyle bir anlaşmazlık doğmuş ve alacak mahkemeye düşmüşse veya alacaklı icra takibine girişmiş, borç için teminat gösterilmişse, bunun satılması için borçlu müracaat ettiği hallerde alacak şüphelidir. Borç ödemededen aciz vesikasına bağlanan alacaklarda bu vesikanın kati mahiyeti haiz olmaması sebebiyle şüpheli sayılmıştır. Alacağın şüpheli sayılabilmesi için dava ve icra safhasında bulunması gereklidir. Ancak alacak, dava ve icra safhasında bulunmalı ve takibat ciddiyetle devam ettirilmelidir. Sadece müracaat yeterli değildir. Alacağın şüpheli alacak sayılabilmesi dolayısıyla karşılık ayrılabilmesi için, borçlusu tarafından vadesinde ödenmemiş alacak için mahkemede da-

⁶ Mehmet ALTINDAĞ, Vergi ve Revizyon Rehberi, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2001, s.626.

⁷ Beyanname Düzenleme Kılavuzu-2008, HUD Yayını, İstanbul 2008, s.1087.

⁸ Sema KÜÇÜK; Değerleme ve Dönem Sonu İşlemleri, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2008, s.84.

va açılmış olması veya icra dairesine icra takip dilekçesinin verilmiş olması gerekmektedir. Ancak, davaya veya icraya şeklen başvurulması yeterli olmayıp, bu şekil şartının yanı sıra dava ve icra-nın bizzat işletme tarafından ciddi bir şekilde ta-kibi gerekmektedir. Başka bir deyişle, dava için sadece şekli bir müracaat yapılmış olması, alaca-ğın şüpheli sayılması için yeterli olmamaktadır.

3.3.2- Yapılan Protestoya veya Yazı ile Bir Defadan Fazla İstenmesine Rağmen Ödenmemiş Bulunan Dava ve İcra Takibine Değmeyecek Küçük Alacaklar Olmalıdır:

Alacağın dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacak olması halinde ise; yapı-lan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenme-miş olmalıdır. Dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılmasında davaya veya icraya başvuru şart olmayıp, senetli alacakların yapılan pro-testoya, senetsiz alacakların ise yazı ile bir defa-dan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş olması yeterli olmaktadır.

Vergi Usul Kanunu'nda dava ve icra takibine değmeyecek olan küçük alacaklar olarak soyut bir belirleme yapılmıştır. Dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacağın ölçüsüne Kanunda yer verilmemiş olup, uygulamada dava ve icra ile ilgili olarak yapılacak olan giderlerin alacak tutarını aştığı durumlarda bu şartın sağlan-dığı kabul edilmektedir. Ya da alacağın dava ve icra ile ilgili olarak yapılacak masraflardan fazla olmaması gerekmektedir.

4- ŞÜPHELİ ALACAKLAR İÇİN KARŞILIK AYIRMA UYGULAMASINDA ÖZELLİKLİ DURUMLAR

4.1- Karşılık Ayırma Dönemi:

Şüpheli alacak karşılığı, sadece alacağın şüp-heli hale geldiği dönemde ayrılır. Buna göre, kar-şılığa konu olan alacak hangi dönemde şüpheli hale gelmişse ancak o dönemde karşılık ayrılabil-ir. Ancak unutulmaması gereken husus, mükel-lefler ilgili yılda şüpheli alacak karşılığı ayırıp ayırmamakta serbesttirler. Ama amortisman uy-gulamasında olduğu gibi alacağın şüpheli hale geldiği dönemde karşılık ayrılmazsa, sonraki dö-nemlerde söz konusu alacak için karşılık ayrıla-maz. İşletme aleyhine olmakla birlikte alacağın şüpheli hale geldiği dönemden sonra karşılık ay-rılması Vergi İdaresince kabul edilmemektedir. Kabul edilmeme gerekçesi ise, bu uygulamanın mükellefe tercih hakkı tanıyacağı, oysa kanuni düzenlemelerde, mükellefe böyle bir tercih hakkı tanınmamasındandır. Nitekim Danıştay'ın da bu yöndeki görüşü, yerleşik içtihat durumundadır.⁹ Bu durum gelirin tespitinde dönemsellik ilkesinin doğal bir sonucudur. Vergi Usul Kanunu'nun 172'nci maddesine göre; defterler hesap dönemi itibariyle tutulur. Kayıtlar her hesap dönemi so-nunda kapatılır ve ertesi dönem başında yeniden açılır. Hesap dönemi normal olarak takvim yılı-dır. Her hesap dönemi vergilendirme açısından ayrı ele alınır ve o yılın geliri vergilenir. Bu ne-denle alacak ne zaman şüpheli hale gelmişse o dönemde karşılık ayrılabilir. Öte yandan şüpheli alacak karşılığı ayrılması uygulamasının ihtiyari bir uygulama olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

⁹ Danıştay'ın görüşü belirttiğimiz doğrultuda olmakla birlikte, aksi yönde kararları da vardır. Örneğin; Danıştay 4. Daire, 10.11.1992 Tarih, E. 1992/719, K. 1992/4809; Danıştay 4.Daire, 2.5.1991 Tarih, E. 1988/4658, K. 1991/1627 No'lu Kararları; Şükrü KIZILOĞLU, Danıştay Kararları ve Özelgeleri, Cilt. 2, Yaklaşım Yayınları, Ankara 1993, s. 2625-2628).

4.2- Sonradan Tahsil Edilen Şüpheli**Alacakların Durumu:**

Şüpheli hale gelen bir alacak, karşılık ayrılıp giderleştirildikten sonra, herhangi bir şekilde sonradan tahsil edilir ise, tahsil edilen tutarın tahsil edildiği dönem kazancına dahil edilerek matraha eklenmesi gerekmektedir. Bu durum Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde; "Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir" ifadesinde karşılığını bulmaktadır.

4.3- Şüpheli Alacağın Değersiz Alacak**Haline Gelmesi Durumunda:**

Bilindiği üzere Vergi Usul Kanunu'nun 322'nci maddesinde; "Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmayan alacaklar değersiz alacaktır. Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilirler. İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bu madde hükmüne giren değersiz alacakları, gider kaydedilmek suretiyle yok edilirler." hükmü yer almaktadır. Bu itibarla, şüpheli alacağın tahsilinin imkansız hale gelmesi halinde, karşılık hesapları kapatılarak söz konusu alacakların izlenmesine son verilir.

4.4- Verilen Avanslar ya da Başka Bir Anlatımla**Verilen Avansların Geri Alınamamasından****Doğan Alacaklarda Durum:**

Verilen avans karşılığında mal veya avansın geri alınamamasından doğan alacak, bu alacağın

ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olup olmadığı noktasında önem arz etmektedir. Bu alacağın daha öncesinde hasılat hesaplarına kaydedilmemiş olmasının maddenin açık hükmüne aykırılık teşkil etmesi nedeniyle herhangi bir karşılık ayrılması mümkün bulunmamaktadır. Ancak hem akademik çevrede hem yargı kararlarında hem de uygulamada aksi yönde görüşler de mevcuttur. Örneğin vergi idaresince verilen bir özeldede; avans niteliğindeki ödemelerin ticari faaliyetin devamı için yapılan ödemeler olduğu ve verilen avans karşılığında malın veya verilen avansın alınamaması ve diğer koşulların da gerçekleşmesi halinde karşılık ayrılabilceği belirtilmiştir.¹⁰ Vergi idaresince daha önceki yıllarda verilen özeldelerde ise, şüpheli alacak karşılığı ayrılmasında temel unsurun, ortada dönem kazancına dahil edilmesi gereken gelire ilişkin bir alacağın söz konusu olması ve bu alacağın Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde belirlenen şekilde tahsilinin şüpheli hale gelmiş bulunması olduğu, peşin ödemeler karşılığında alınması gereken malların alınamaması durumunda, bu alacak için dava açılmış olsa da 323. madde kapsamında değerlendirilerek şüpheli alacak karşılığı ayrılmasının mümkün bulunmadığı belirtilmiştir.¹¹ Görüldüğü üzere vergi idaresince zaman zaman farklı özeldeler verilmiş olsa da, vergi idaresi iktisadi ve ticari hayatın günümüzde geldiği nokta ve işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmek için gerekli organizasyon ve finansman kaynaklarını dikkate alarak aksi yönde görüş oluşturmuştur.¹²

¹⁰ Maliye Bakanlığı'nın,, 31.01.2002 tarih ve 29/2923-323/005073 sayılı; 06.01.1999 tarih ve 29/2923-323-150/000316 sayılı Özelgeleri.

¹¹ Maliye Bakanlığı'nın,, 03.07.1998 tarih ve 29/2978-323/148/024810 sayılı Özelgesi.

¹² Mehmet Ali ÖZYER, Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması, Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 3. Baskı, Aralık 2004, s. 687, MB.'nin, 26.03.2003 tarih ve 29/2923-323-189/12912 sayılı; 31.01.2002 tarih ve 29/2923-323/005073 sayılı; 06.01.1999 tarih ve 29/2923-323-150/000316 sayılı Özelgeleri.

4.5- Hatır Senetleri, Bonoları ve**Çeklerde Durum:**

Gerçek bir ticari ilişkiye dayanmayan ve amacı işletmelerin finansman ihtiyacını karşılamak olan hatır senedi/bonosu ve çekleri, işletmenin faaliyeti sonucu doğmamaktadır. Her ne kadar işletmenin muhasebe kayıtlarında görünseler de, bunlar işletmenin ticari ve zirai kazancının elde edilmesi için yapılan bir mal satışı veya hizmet ifası sonucu doğmamışlardır. Bu sebepten dolayı da bu tür alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz. Nitekim bu konu ile ilgili olarak Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu'nun bir kararında da, bir işletmenin, kendi ticari ihtiyaçları ve işlemleriyle ilgili ve irtibatlı olmayan, hatıra dayalı olarak alınıp verilen ve gerçekte bir işlemi içermeyen bonolardan kaynaklanan alacaklarının tahsil edilememesi halinde, bunlar için karşılık ayrılmasına ve zarar yazılmasına imkan olmadığı belirtilmiştir.¹³

4.6- Kefalet Sözleşmelerinden Doğan**Alacaklarda Durum:**

Gerçek bir ticari ilişkiye veya faaliyete dayanmaması nedeniyle hatır senetlerden doğan alacaklar hasılat ya da gelir kaydedilmez. Bu nedenle de bu senetlerden doğan alacaklar için karşılık ayrılamaz. Kefaletten doğan alacaklar, gerçek bir ticari ilişkiyi göstermesi özelliği ile hatır senetlerinden ayrılırlar. Ancak, asıl borçlusunun yerine borcun ödenmesi nedeniyle kefaletten doğan alacaklar ticari ve zirai kazancın elde edilmesi

veya idame ettirilmesi yani bir kazanç elde etmeye yönelik değildir. Nitekim 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun¹⁴ 483'üncü maddesinde kefalet sözleşmesini "kefalet bir akittir ki, onunla bir kimse, borçlunun akdettiği borcun edasını temin etmeyi alacaklıya karşı taahhüt eder" şeklinde belirlemiştir. Dolayısıyla, bir işletmenin bir başka işletmeyle aralarında yaptıkları kefalet sözleşmesi, işletmenin bir gelir ve menfaat sağlamayı amaçlayarak yaptığı bir eylem değildir. Buna göre şahsi kefalet nedeniyle alacaklısına ödenen ve asıl borçlusundan tahsil edilemeyen alacağın ticari işletme için şüpheli alacak olması mümkün değildir.

4.7- Haciz İşlemi Uygulanan Alacaklar:

Borçlunun borcunu vadesinde ödememesi üzerine mallarına haciz konulması, alacağın teminata bağlandığı anlamına gelmekte olup haciz işlemi uygulanan alacaklar için karşılık ayrılamamaktadır. Bu konuda yargı mercilerinin verdiği kararlar da haciz yoluyla teminat altına alınmış alacaklar için karşılık ayrılamayacağı yönündedir. Diğer taraftan, haczedilen malın paraya çevrilmesi sonucu, haczin karşılamadığı, kalan bir alacak olması halinde karşılık ayrılacağı tabiidir.

4.8- Tahsil Edilemeyen Katma Değer**Vergisinden Kaynaklanan Alacaklara Karşılık Ayrılıp Ayrılmayacağı:**

334 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği¹⁵ yayımlanıncaya kadar tahsil edilemeyen

¹³ Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu'nun 22.06.1960 tarih ve 102 Sıra No.lu Kararı, Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu Kararları, Maliye HUD Yayını, İstanbul 2007, s.113.

¹⁴ 818 sayılı Borçlar Kanunu 8.5.1926 tarih ve 366 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. www.rega.basbakanlik.gov.tr

¹⁵ 334 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği 05.05.2004 tarih ve 25453 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. www.rega.basbakanlik.gov.tr ve www.gib.gov.tr

katma değer vergisi üzerinden karşılık ayrılıp ayrılamayacağı hususunda literatürde farklı yaklaşımlar bulunmaktaydı. Bu konudaki tartışmaların özünü, herhangi bir alacak üzerinden karşılık ayrılabilmesi için söz konusu alacağın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmasının yeterli olup olmadığı hususu oluşturmaktaydı. Şüpheli duruma düşen alacakların katma değer vergisine ilişkin kısmına, katma değer vergisinin daha önceden tahsil edilerek hasılatla kaydedilmediği ve ticari kazancın idame ettirilmesi ile doğrudan ilgili bulunmadığı gerekçesiyle, şüpheli alacak yoluyla karşılık ayrılmayacağı yönündeki görüşler bulunduğu gibi, alacağın mal ve hizmetin bedeli ve katma değer vergisi şeklinde ayrıştırılmasının önemli olmadığını, yapılan işlemin ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve/veya idame ettirilmesine yönelik olarak yapılmasının karşılık ayırmak açısından yeterli olduğunu savunan görüşler de bulunmaktaydı.

Ancak 334 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinin yayımlanmasıyla birlikte mesele çözüme kavuşmuş ve tartışma ve tereddütler son bulmuştur. Söz konusu tebliğin 5. bölümünde yer alan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; Katma değer vergisi, ekonomik faaliyetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve işletmenin alışları sırasında ödediği, işletme alacaklarının bir unsurunu teşkil eden ve doğrudan doğruya mal (veya hizmet) tesliminden (veya ifasından) kaynaklanan bir alacaktır. Bu itibarla, katma değer vergisinden kaynaklanan alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi; yukarıdaki madde

hükmünde yer alan şartların mevcut olması, alacağın ilgili dönemin kayıtlarına girmesi ve katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmesi halinde mümkün olacaktır. Bunun için de alacağın kayıtlara intikal eden bir hasılatla ilgili bulunması gerekmektedir. Söz konusu alacağın ilgili dönem kayıtlarına intikal ettirilmiş olması, bu işle ilgili hasılatla ait kayıtların yasal defterlere intikal ettirilmiş bulunması, bu hasılatla yönelik hesaplanan Katma Değer Vergisinin beyan edilmesi halinde tahsil edilemeyen Katma Değer Vergisi için de karşılık ayırmak mümkündür.

4.9- Aciz Vesikasına Bağlanan Alacaklar:

2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun¹⁶ "Borç Ödemeden Aciz Vesikası" başlıklı 143'üncü maddesine "Alacaklı alacağının tamamını alamamış ve aciz vesikası düzenlenmesi için gerekli şartlar yerine gelmişse, icra dairesi kalan miktar için hemen bir aciz vesikası düzenleyip alacaklıya ve bir suretini de borçluya verir; bu belgeler hiçbir harç ve vergiye tabi değildir..." hükmüne yer verilmiştir. Buna göre aciz vesikası icra takibi sonunda alacaklıya alacağının ödenmeyen kısmı için icra dairesince verilen belgedir. Borçlunun haczi kabil malının bulunmadığına dair haciz tutanağı da aciz belgesi hükmündedir. Ancak bunun için borçlunun sadece haciz mahallinde değil, başka yerlerde de haczi kabil bir malının bulunmaması gerekmektedir. 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un¹⁷ "Aciz Hali" başlıklı 75'inci maddesinde ise; "Yapılan takip sonunda, borçlunun haczi caiz malı olmadığı veya bulunan malların

¹⁶ 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu 19.06.1932 tarih ve 2128 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. www.rega.basbakanlik.gov.tr

¹⁷ 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 28.07.1953 tarih ve 8469 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. www.rega.basbakanlik.gov.tr ve www.gib.gov.tr

satış bedeli borcunu karşılamadığı takdirde borçlu aciz halinde sayılır. Yapılan takip safhalarıyla bakiye borç miktarı bir aciz fişinde gösterilerek aciz hali tespit olunur.” hükmüne yer verilmiştir. Bu şekilde aciz vesikasına bağlanan alacaklar için de şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir.¹⁸ Ancak bu alacakların değersiz alacak olduğundan bahisle, doğrudan gider yazılması mümkün değildir.

4.10- Yurt Dışındaki Kişi ve Kurumlardan Olan Alacaklar:

Vergi Usul Kanunu’nun 323. maddesi hükmüne göre, dava veya icra safhasında bulunan alacaklarla, yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş olan dava ve icra takibine değmeyecek derecedeki küçük alacaklar şüpheli alacak sayılmakta ve bu alacaklar için karşılık ayrılabilir. Bu şartlardan herhangi birinin mevcut olmaması halinde ise, söz konusu alacağın karşılık ayırmak suretiyle giderleştirilmesine imkan bulunmamaktadır. Yurt dışından olan alacakların şüpheli hale gelmesi ve karşılık ayrılması açısından bir özelliği yoktur. Bu nedenle, bedeli tahsil edilemeyen döviz cinsinden yurt dışı alacaklar için de 323. maddede belirtilen şartların yerine getirilmesi halinde söz konusu alacaklar için karşılık ayrılması mümkün bulunmaktadır.¹⁹ Ancak, yurt dışındaki müşteriden olan alacakların ülkesinde dava veya icra safhasına getirilmeden Türkiye’de icraya başvurarak karşılık ayrılması mümkün değildir.²⁰

Şüpheli alacak karşılığı uygulaması açısından alacağın yabancı bir devletten olmasının da bir önemi ya da özelliği yoktur. Bu konuda Maliye Bakanlığı’nca verilen bir özeldede²¹, “Vadesi gelmiş olan alacaklarınız için kanuni takip yollarına başvurulmaması şirketinizin takdir yetkisinin üzerinde olduğu ve böyle bir işleme başlanılmasının dost ve kardeş bir ülkede faaliyetlerinize son verilebileceği ve tüm dostane ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceğinden bahisle, bu konuda hiç bir kanuni takibe başlanılmadığı öne sürülümüşse de; vergi mevzuatında bahse konu gerekçeyle söz konusu alacaklarınız için şüpheli alacak karşılığı ayrılmasına kanunen imkan bulunmamaktadır.” denilmektedir.

5- MUHASEBE KAYITLARI

5.1- Alacağın Şüpheli Hale Geldiği Durumda Yapılması Gereken Kayıtlar:

Bir alacağa şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için öncelikle ilgili hesaptan çıkartılarak 128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabına alınması sonra da 654-Karşılık Giderleri Hesabına borç, 129-Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı Hesabına alacak kaydedilmek suretiyle ilgili hesaplar çalıştırılır, son olarak da 654-Karşılık Giderleri Hesabına alacak, 690- Dönem Karı veya Zararı Hesabına borç kaydı yapılmak suretiyle işlem süreci tamamlanır.

Örnek: İşletme 31.12.2009 tarihinde 40.000 TL tutarında bir alacak senedini ödenmeyeceği anlaşıncı protesto ettirmiş ve bu senede ilişkin alacak şüpheli hale gelmiş ve söz konusu alacağın tamamı için karşılık ayrılmıştır.

¹⁸ Denetim İlke ve Esasları, HUD Yayını, İstanbul, 2004, Cilt 2, s.469.

¹⁹ İstanbul Defterdarlığı’nın 28.03.1991 tarihli Özelgesi, Gelir Vergisi Muktezalari 1976-1997, İstanbul Maliye Vakfı Yayınları-1, İstanbul 1997, s. 195.

²¹ Maliye Bakanlığı’nın, 23.02.1999 tarih ve 29/2979-323/153/006359 sayılı Özelgesi.

²² Maliye Bakanlığı’nın, 18.03.1999 tarih ve 29/2978-323-152/010863 sayılı Özelgesi.

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
1	31.12.2009..... 128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabı 121-Alacak Senetleri Hesabı Senedin şüpheli hale gelmesi	40.000	40.000
2	31.12.2009..... 654-Karşılık Giderleri Hesabı 129-Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı Hs. Şüpheli alacağa karşılık ayrılması	40.000	40.000
3	31.12.2009..... 690- Dönem Karı veya Zararı Hesabı 654-Karşılık Giderleri Hesabı Şüpheli alacak için ayrılan karşılığın kar/zarar hesabına devri	40.000	40.000

5.2- Karşılık Ayrılan Alacağın Kısmen veya Tamamen Tahsil Edilmesi**Durumunda Yapılacak Kayıtlar:**

Eğer şüpheli hale gelen ve karşılık ayrılan bu alacak 31.01.2010 tarihinde tahsil edilmiş ise aşağıdaki şekilde kayıt yapılacaktır:

1	31.01.2010..... 100 Kasa Hesabı 128 Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabı Şüpheli alacağın tahsili	40.000	40.000
2	31.01.2010..... 129 Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı Hs 644 Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı Tahsil edilen şüpheli alacağın karşılığının gelir yazılması	40.000	40.000

Böylece bu alacak 644- Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabına yazılarak gelir kaydedilmiş ve işletmenin gelir tablosunda yer alması sağlanmıştır. Bu sayede 654-Karşılık Giderleri Hesabı ve 644-Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı birbirini dengeleyerek nihai anlamda gider veya gelir olmayacaktır.

6- SONUÇ

Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesine göre; ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idamesi ile ilgili olmak şartıyla;

-Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar ile,

-Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar şüpheli alacak sayılır ve söz konusu alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir. Bu bağlamda mevcut yasal düzenleme uyarınca şüpheli hale gelen alacaklar için değerlendirme gününün değerine göre pasifte karşılık ayırarak geçici bir süre söz konusu alacağın giderleştirilmesi mümkündür. Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idamesi ile ilgili olmak şartıyla, şüpheli hale gelen bir alacakla ilgili olarak karşılık ayırmak için; söz konusu alacağın karın oluşumunu etkilemiş yani daha önce tahakkuk esasına göre hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş, teminata veya kefalete bağlanmamış, verilen avans niteliğinde olmayan, hatır senedi vb. dayandıran, kamu idare ve müesseselerinden olmayan, ödeme vadesi geçmiş olan bir alacak olmalıdır. Bu nitelikleri taşıyan alacaklar için alacağın şüpheli hale geldiği yılda şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir. Şüpheli hale gelen bir alacak, karşılık ayrılıp giderleştirildikten sonra, herhangi bir şekilde sonradan tahsil edilir ise, tahsil edilen tutarın tahsil edildiği dönem kazancına dahil edilerek matraha eklenmesi gerekeceği izahtan varestedir.

KAYNAKÇA:

1) ALTINDAĞ, Mehmet; Vergi ve Revizyon Rehberi, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2001.

2)Beyanname Düzenleme Kılavuzu-2008, HUD Yayını, İstanbul 2008.

3)Denetim İlke ve Esasları, HUD Yayını, İstanbul, 2004, Cilt 1 ve Cilt 2.

4) Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu'nun 22.06.1960 tarih ve 102 Sıra No.lu Kararı, Ma-

liye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu Kararları, Maliye HUD Yayını, İstanbul 2007.

5) İstanbul Defterdarlığı'nın 28.03.1991 tarihli Özelgesi, Gelir Vergisi Muktezalari 1976-1997, İstanbul Maliye Vakfı Yayınları-1, İstanbul 1997.

6) KIZILOĞ, Şükrü; Danıştay Kararları ve Özelgeleri, Cilt. 2, Yaklaşım Yayınları, Ankara 1993.

7) KÜÇÜK, Sema; Değerleme ve Dönem Sonu İşlemleri, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2008.

8) ÖZKAN, Azzem; "Karşılıklar ve Muhasebe Uygulamaları", E.Ü.İİBF Dergisi, Sayı:16, Kayseri, 2000.

9) ÖZYER, Mehmet Ali; Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması, Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 3. Baskı, Aralık 2004.

10) Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr ve www.tdk.org.tr.

11) 1 Seri No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği 26.12.1992 tarih ve mükerrer 21447 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. www.rega.basbakanlik.gov.tr ve www.gib.gov.tr

12) 334 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği 05.05.2004 tarih ve 25453 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. www.rega.basbakanlik.gov.tr ve www.gib.gov.tr

13) Maliye Bakanlığı'nın, 18.03.1999 tarih ve 29/2978-323-152/010863 sayılı Özelgesi.

14) Maliye Bakanlığı'nın, 23.02.1999 tarih ve 29/2979-323/153/006359 sayılı Özelgesi.

15) Maliye Bakanlığı'nın,, 03.07.1998 tarih ve 29/2978-323/148/024810 sayılı Özelgesi.

16) Maliye Bakanlığı'nın,, 31.01.2002 tarih ve 29/2923-323/005073 sayılı; 06.01.1999 tarih ve 29/2923-323-150/000316 sayılı Özelgeleri.

17) 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun İlgili Maddeleri.

18) 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un İlgili Maddesi.

19) 818 sayılı Borçlar Kanunu İlgili Maddesi.

20) 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu İlgili Maddesi.